

LES RAONS DEL NOM: LA RELACIÓ ENTRE L'ANTROPONÍMIA I LA SOCIOLOGIA

ANTONI GRAU VERDÚ

INTRODUCCIÓ

Sempre s'ha manifestat que l'onomàstica és un àmbit d'estudi interdisciplinari, sobretot a l'hora de referir-se al món de la toponímia. En l'antroponímia, la relació s'ha produït, bàsicament, en camps de la lingüística com l'etimologia (classificació de prenom i cognoms segons la llengua d'origen) o la semàntica històrica (el procés d'aparició dels cognoms). També l'antropologia hi ha tingut els seus contactes, com, per exemple, en l'estudi dels mecanismes de transmissió dels llinatges (dins de l'estudi dels clans o tribus).

En aquesta comunicació pretenem establir la necessitat de relacionar la sociologia amb l'antroponímia a partir dels motius que porten els pares a escollir un determinat nom per als seus fills o filles. Hem de reconèixer, però, que la farem des del punt de vista d'un filòleg i no d'un sociòleg, per la qual cosa algunes reflexions podrien ser desencertades en part. Cal manifestar també que els comentaris dels pares referits són resultat d'unes enquestes que es van passar a diverses escoles de l'interior del Baix Penedès¹ als alumnes nascuts entre 1988 i 1996.

L'home ha estat definit com a animal social, és a dir, que viu en un grup en el qual s'estableixen relacions entre els seus membres. Amb tot, aquests grups han necessitat, alhora, distingir-se de grups veïns (les *gens* romanes, els clans, les tribus), per a la qual cosa han utilitzat estratègies diverses, com la vestimenta o la nominació: pensem, per exemple, en els *nomina* i *cognomina* dels romans. Ara bé, l'home com a individu concret ha tingut, també, la necessitat de diferenciar-se dels seus companys: seguint amb l'exemple de Roma, el *nomen* i el *cognomen* familiar anaven precedits d'un *praenomen* específic de l'individu.

El prenom neix, per tant, com un element identificador que és divers. Però a l'edat mitjana, el nom comença a esdevenir hereditari (bé per qüestió de prestigi familiar, bé per un record de l'esperit dels avantpassats ja morts) i, en conseqüència, se'n redueix la varietat: cal l'aparició dels cognoms per distingir altra vegada els diferents individus del grup. Més

¹ Les escoles on es van passar les enquestes pertanyen als pobles que abasten d'alumnes l'IES de l'Arboç, és a dir, de l'Arboç mateix (amb alumnes de Castellet i la Gornal), Banyeres, Bellvei, Lletger, Llorenç i Sant Jaume dels Domenys.

tard encara, la identitat entre persones amb idèntics nom i cognom produirà el naixement dels renoms, sovint seguint els mateixos mecanismes gràcies als quals havien aparegut els cognoms (ofici, característiques de la persona, procedència...).

Recordem que el nom, sobretot en el cas dels homes, s'ha transmès fins no fa gaire mitjançant els hereus, sigui imposant-los el nom del pare, sigui el del padrí, que era pràcticament sempre l'avi patern. El resultat, en el primer cas, és la continuïtat generacional; en el segon, en canvi, trobem un sistema d'alternança entre dos noms. Fins i tot els noms dels altres fills s'establia d'una manera força fixada (com indica el refrany "El primer nat es diu Bernat, el segon es diu Ramon i el tercer, qualsevol nom").

ELS NOUS MECANISMES

Avui dia, però, s'ha produït una reducció important del mecanisme familiar, a favor de criteris aparentment més subjectius. I és en aquest punt que la sociologia, segurament de bracet amb l'antropologia, hauria d'intervenir per donar-hi resposta.

a) Una primera raó pot procedir dels canvis que ha sofert el concepte de família: mentre que en una societat rural trobàvem en una mateixa llar fins a tres generacions i es conservava un cert sentit tribal (fixem-nos que en cultures com la gitana tothom és "parent"), la cultura urbana l'ha reduït al nucli mínim de pares (quan no només de pare o mare, perquè s'han separat) i fills. Així també, si abans els padrins i padrines solien ser els avis o parents directes de la criatura batejada, avui dia molt sovint ho són amics dels pares: com a conseqüència, la necessitat de posar el nom del padrí o de la padrina ja no és tan forta, perquè no cal "recordar" els avantpassats.

Amb tot, a la zona treballada observem que es mantenen més els noms familiars entre els nens (28,33%) que no pas entre les nenes (13,66%).

<i>OPCIÓ NOM</i>	<i>Nenes (205)</i>	<i>% nenes</i>	<i>Nens (240)</i>	<i>% nens</i>
<i>Nom pare/mare</i>	12	5,85%	37	15,42%
<i>Nom padrí/padrina</i>	2	0,98%	5	2,08%
<i>Nom de familiars</i>	10	4,88%	23	9,58%
<i>Tradicció familiar</i>	4	1,95%	3	1,25%

En algunes famílies, la voluntat de trencar amb aquests mecanismes planteja certs enfrontaments: així, a Llorenç, un pare preferia que el seu fill, el primer, no repetís el seu nom (*Alfons*), però li acabaren posant per la insistència de la mare. En altres, en canvi, la postura és clara: els pares d'un *Alexandre* de l'Arboç i els d'un *Carles* de Banyeres expressen el seu desig exprés de trencar amb la tradició de posar el nom del pare o dels avis.

Existeix, a més, el desig d'alguns pares que el seu fill o filla sigui reconegut, tant dins del grup família com del grup poble. En les enquestes, diversos matrimonis manifesten posar als seus fills o filles determinats noms perquè no hi ha ningú més que se'n digui, bé a la fa-

mília, bé a la població: els pares d'una *Cristina* de Lletger justifiquen haver posat a la seva filla aquest nom dient que "el poble és petit i no n'hi havia cap més, i a la mare li agrada que dient Cristina tothom sàpiga de qui es tracta." A Llorenç, una nena es diu *Sandra* perquè els pares no volien fer coincidir el nom dels fills amb ningú, un argument semblant als pares d'un *Alejandro* de Sant Jaume dels Domenys, ja que li van posar aquest prenom per no coincidir amb els dels fills dels amics, que se'ls havien avançat en noms que també els agradaven (*Sergio, Javier, Carlos*).

Cercar un prenom poc habitual és un sistema fàcil d'evitar la repetició. L'esperit de ser original, tanmateix, produeix situacions paradoxals, com la que manifesten uns pares: l'any 1995, en néixer la seva filla, no hi havia gaires *Andrea*, perquè no era un prenom gaire conegut, i "casualitats de la vida, ara a la seva classe n'hi ha tres."

b) Una altra preocupació dels pares és la llargària dels noms. La tendència actual és posar noms curts, entenent com a curts aquells que no presenten més de dues síl·labes fonètiques en la pronúncia col·loquial.² Tot i que no acostumen a justificar el perquè d'aquesta raó, aquells que ho fan manifesten no admetre diminutius o abreuaments. Així, la mare d'una *Sara* manifesta que "els noms llargs sempre acaben en diminutius i que a una persona se l'ha de cridar pel seu nom, no per diminutius". Segons uns altres pares, van escollir *Sandra* per a la seva filla pel nombre de lletres del nom.

A l'extrem contrari tenim el cas d'uns pares que posaren a la seva filla *Estefania* perquè els agradava molt, tot i que era un nom llarg, o el d'una *Elisabet* els pares de la qual manifesten que és un nom que no admet diminutius.³

Una conseqüència directa d'aquesta recerca de noms breus és la progressiva disminució de la presència de noms compostos entre els més posats. Així, entre els 100 noms masculins més posats de 1999, només tres són compostos, i en posicions molt reculades: *José Antonio* (posició 81 i 71 ocurrences), *Miguel Ángel* (84, 70 casos) i *Francisco Javier* (85, 69 casos). Com podem observar, tots tres són castellans; el primer compost català és *Josep Maria* en la posició 115, amb 41 ocurrences. Entre els femenins, només n'apareixen dos, també en castellà: *Ana María* (posició 77, 62 ocurrences) i *María del Carmen* (96, 45 casos).

c) Una tercera possibilitat es deriva de la permissivitat de la llei civil i de l'Església (quan els pares decideixen batejar els fills) envers els noms, ja que el corpus de noms d'on escollir s'ha vist ampliat amb noms estrangers (*Kevin, Jaqueline, Ivet*, per exemple) o adèspotes (com *Vanessa* o *Dèbora*) que abans eren impossibles de posar. També l'acceptació d'alguns hipocorístics substantivats ha permès augmentar la relació de noms elegibles: els casos més representatius són, sens dubte, *Àlex* i *Laia*, però en la llista de noms posats l'any 2000 trobem també *Mariona, Sandra, Biel* o *Toni*, entre d'altres.

2 Noms com *Núria* o *Júlia*, que en català tenen tres síl·labes, a l'hora de pronunciar-se segueixen el model castellà segons el qual el grup *-ia* és un diftong creixent.

3 Tot i que *Elisabet* és segurament un dels prenom femenins que més hipocorístics admet, com ara *Bet, Eli, Elisa* o l'anglosaxó *Liz*, entre d'altres.

d) En quart lloc, la influència dels mitjans de comunicació i de la cultura (música, cinema, literatura...) ha afavorit que alguns pares s'hagin emmirallat en persones i personatges populars a l'hora d'escollir el nom per al seu futur fill o futura filla.

En segles anteriors, els únics miralls provenien de la religió. És per això que en alguns territoris es posava com a nom del nadó el del sant o santa del dia de naixement: es pretenia, així, que el patró sota l'advocació del qual es posava l'infant servís de model de virtut. Aquesta és la raó, també, per la qual al segle XVI es generalitzen els prenomes vinculats a la família de Jesús (*Manuel, Maria, Anna, Joan...*), ja que el Concili de Trento l'estableix com a model.

Avui dia, la laïcització de la societat ha ajudat, segurament, a canviar els referents. En la mesura que fins al setembre de l'any 2001, quan l'Institut d'Estadística de Catalunya facilita les freqüències (absolutes i relatives) dels prenomes posats a Catalunya durant el segle XX per dècades i, fins i tot, per comarques, no hem disposat d'una eina adequada per estudiar-ne les tendències, ens hem hagut de moure fins ara per un món d'hipòtesis. Amb tot, els resultats que en podem extreure són purament estadístics, ja que es fa difícil deduir-ne, en molts casos, motivacions exactes.

En altres indrets, sí que s'han pogut establir relacions entre l'increment d'un nom i l'existència d'un referent sociocultural. Així, Duchesne (1997) estableix gràfiques de freqüència al Quebec des de 1890, la qual cosa li permet comprovar com la moda de *Brigitte* coincideix amb l'època de màxima popularitat de Brigitte Bardot (a la darrerria dels anys 50) o com l'any 1964 es produeix el zenit del nom *Dominique*, coincidint amb l'èxit de la cançó "Dominique-nique-nique", però, alhora, constata la nul·la incidència d'altres cançons o d'altres personatges. D'altra banda, Turner (1998, 3) comenta que en els anys 30 i 40 s'observa als Estats Units una tendència per part dels pares a posar els noms de les estrelles del cinema, sobretot en el cas de les nenes, com exemplifica Deluzain (1996) en les nombroses *Shirley* nascudes durant l'apogeu de Shirley Temple o les *Judy* que tenen el seu origen en Judy Garland.

Malgrat la dificultat esmentada, la relació causa-efecte es fa evident en alguns casos concrets de casa nostra. Segurament l'estrena, l'any 1990, de les pel·lícules *Sol a casa* i *Ballant amb llops* va fer conèixer a molta gent el nom *Kevin*, totalment aliè a la nostra tradició onomàstica: les trapelleries del personatge interpretat per Macaulay Culkin a la primera (amb una segona part el 1992) i la popularitat del director i protagonista de la segona (Kevin Costner), que tindrà continuïtat els anys següents amb *JFK* (1991) i *El guardaespalles* (1992), intervindrien en més d'una decisió. Així, entre 1990 i 1995, 1.203 nens van rebre aquest nom. Des de 1996, any a partir del qual disposem de dades anuals, s'observa una disminució progressiva de l'elecció de *Kevin*: si el 1996 els 206 nens a qui se'ls va imposar suposaven el 0,78% del total i la posició 35, el 2000 el nombre de nens *Kevin* havia baixat fins a 125, el 0,38% de nens nascuts i la posició 54.

Ja abans, a la darrerria de la dècada dels 70, podíem constatar com algunes sèries televisives afectaven el repertori de prenomes: la producció britànica *Poldark* feia conèixer el nom *Demelza* i les sèries nord-americanes *La fundació* i *Los àngels de Charlie* feien el mateix amb *Davinia* i *Sabrina* respectivament.

Les conseqüències d'aquesta influència televisiva són les següents:⁴

	<i>DEMELZA</i>	<i>DAVÍDIA</i>	<i>SABRINA</i> ⁵
1960-1969	0	0	19 (0,04%)
1970-1979	6 (0,01 %)	4 (<0,01%)	75 (0,15%)
1980-1989	27 (0,08%)	401 (1,2%)	174 (0,52%)
1990-1999	1	61 (0,21%)	27 (0,08%)

Fixem-nos que, tot i tractant-se de quantitats molt reduïdes, els creixements percentuals són significatius. A més, si les dades es poguessin analitzar per anys i no per dècades, podríem constatar que la majoria de les imposicions d'aquests prenomes es produeixen en el període immediatament posterior a l'emissió de les sèries.

Més a petita escala, les produccions pròpies han deixat també alguna empremta en l'espectre onomàstic català: l'emissió l'any 1993 de la sèrie *El comte Arnau* va fer que diverses parelles barcelonines inscrivissin el seu fill amb el nom del mític personatge (Rodríguez, 1994). El factor televisiu no deu haver estat, amb tot, l'únic que ha incidit en l'elecció d'aquest nom, ja que durant els últims anys es troba en un continu creixement:

<i>ANY</i>	<i>FREQÜÈNCIA</i>	<i>%</i>	<i>POSICIO</i>
1996	481	0,17	11
1997	540	0,18	9
1998	579	0,20	8
1999	611	0,20	8
2000	712	0,22	6

Més recentment, trobem, coincidint amb l'emissió de *Nissaga de poder*, el creixement progressiu del nom *Abril*, que pràcticament no existia fins aleshores en el repertori català. Fixem-nos que les 182 nenes que reben aquest nom durant el període referit representen el 83,49% del total de les que trobem durant el conjunt de la dècada:

<i>ANY</i>	<i>FREQÜÈNCIA</i>	<i>POSICIO</i>
1996	10	212
1997	48	90
1998	57	76
1999	67	68
2000	67	73

Els mitjans audiovisuals no són, tanmateix, l'única font d'inspiració per als pares. També el món dels famosos és un pou d'on extreure possibles prenomes per als futurs fills o filles. Així, a part del possible cas ja comentat de Kevin Costner, podem establir una relació direc-

⁴ Totes les dades estadístiques catalanes procedeixen de la pàgina web de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

⁵ La seva presència abans de la sèrie es deu, segurament, a la pel·lícula protagonitzada per Audrey Hepburn l'any 1954.

ta entre el naixement de Tamara Falcó, filla d'Isabel Preysler, el 20 de novembre de 1981 amb l'augment més que notable del prenom a partir de la dècada dels vuitanta:

DÈCADA	FREQÜÈNCIA	% ₈₀	POSICIÓ
1960-1969	21	0,04	818
1970-1979	176	0,34	250
1980-1989	1.404	4,21	53
1990-1999	1.050	3,58	57

Posar noms que estan de moda en un moment determinat comporta riscos diversos. Els més evidents, tanmateix, poden ser:

- Encara que resulti lleu, un problema d'escriptura, sobretot quan el nom és aliè a la nostra cultura: de ben segur que més d'un pare o afectat ha hagut i haurà de llestrejar el nom perquè sigui ben escrit. No saber on hem de col·locar una *h* en noms com *Jonathan* o *Ainhoa* n'és un exemple.

- Més important, però, és la qüestió de la vigència. Molts dels prenomes que provenen d'algun personatge de moda (real o de ficció) desapareixen amb ell i, per tant, és fàcil de saber l'edat de les persones que el porten. Per a moltes persones això pot no suposar cap problema, però ja se sap que hi ha gent a qui li agrada amagar l'edat.

En la zona objecte d'estudi, trobem famílies que plantegen aquest risc de noms massa marcats per la moda, com en el cas d'una *Cristina*. D'altra banda, els pares d'una *Elisabet* al·leguen que aquest és un nom clàssic sense arribar a ser dels corrents (per exemple *Carme*, *Dolors* o *Maria*), mentre que els d'un *Eloi* manifesten que es tracta d'un nom "de tota la vida, però no gaire anomenat" o els d'un *Joan* el qualifiquen de "tradicional". Així mateix, els pares d'un *Gerard* comenten que no els agraden "els noms estranys que els posen últimament [als nens]: no saps si són catalans o estrangers. Pensem que els noms de sempre s'haurien de conservar."

Altres es preocupen que amb el pas dels anys el nom no resulti inadequat, com els pares de dues germanes anomenades *Irene* i *Olga*, noms que s'escauen "a totes edats: nena, noia, dona".

e) Finalment, en el cas concret de Catalunya, trobem també un factor sociolingüístic evident: els matrimonis mixtos entre catalanoparlants i castellanoparlants, que busquen noms que presentin la mateixa forma en ambdues llengües o, si són noms catalans, que siguin fàcils de pronunciar per als familiars castellanoparlants.

L'àrea treballada a l'estudi va experimentar fa uns anys un important moviment migratori derivat de la instal·lació de diverses fàbriques, fet que hi provocà un augment de població castellanoparlant. De fet, en la mostra observem un equilibri entre pares amb el castellà com a llengua familiar (38,87%) i els qui es declaren catalanoparlants (40,47%), mentre que el 18,87% són famílies bilingües.

Aquesta proporció no es manté, però, a l'hora d'escollir noms que tinguin igual grafia o pronunciació en les dues llengües. Dels quinze casos que justifiquen l'elecció per aquest motiu, només tres corresponen a pares castellanoparlants (*Carolina, Óscar, Rubén*), mentre que sis són de pares catalanoparlants (*Aida, Carla, Gisela, Ingrid, Judit i Daniel*) i sis més de famílies bilingües (*Cristina, Laura (2), Níria, Sonia i David*).

Dues famílies bilingües van escollir per al seu fill el nom de *Ferran*. En un cas el van triar perquè era "fàcil" per a la família de parla castellana; en l'altre, el pare és sevillà i comenten que van haver d'insistir a "la família andalusa que no es deia *Fernando*, ja que era normal que ho intentessin. Ho hem aconseguit: vagi on vagi es diu *Ferran*." Una tercera, catalanoparlant, li va posar *Marc* "perquè feia el mateix so en castellà que en català i, com que teníem els pares que parlen castellà no volíem que el nom acabés sonant de diferent manera."

Altres pares, en canvi, tenen una visió més universalista, ja que un dels motius per escollir el nom era que "sona igual en un munt d'idiomes". Responen a aquesta circumstància un *Daniel*, un *Pol* i una *Judit*.

Així mateix, trobem altres combinacions idiomàtiques que faciliten l'elecció de noms amb pronúncia semblant en diferents llengües: un *David* de pare sevillà i mare anglesa i un *Roger*, la mare del qual és de l'àrea francòfona de Bèlgica.

Finalment, altres pares opten per prenomes que siguin catalans o de mal traduir. En la primera situació hi trobem noms escollits, lògicament, per pares catalanoparlants: *Agnès, Roser, Albert, Gerard (2), Marc, Martí, Neus, Oriol i Sergi*. Entre els segons, hi ha de tot: un *Oriol* i un *Pol* de família bilingüe; un *Aitor*, de pares castellanoparlants i, amb pares catalanoparlants, un *David*, un *Roger* i una *Assumpta*.

COMENTARI FINAL

Un aspecte que caldrà estudiar en el futur és esbrinar l'efecte de la tan anomenada globalització en el món dels prenomes: en una societat com la d'avui dia, governada per la mentalitat angloamericana, el retorn als noms autòctons pot servir per reivindicar l'origen de la família.

També cal tenir present que a la diversificació dels criteris d'elecció dels noms dels fills hem d'afegir l'aparició de nous mitjans que permeten als pares la realització d'aquesta tria. A més dels llibres que recullen els prenomes acompanyats d'informacions com l'origen o la data de celebració de l'onomàstica, la progressiva incorporació de la societat al món d'Internet ha facilitat l'existència de múltiples pàgines web que, a part de les que fan funcions similars als llibres, o bé informen de dades estadístiques (com la de l'Institut d'Estadística de Catalunya) o bé permeten als pares escollir el nom a partir de determinats paràmetres (origen, llargada, freqüència, significat...). Moltes d'aquestes pàgines pertanyen a revistes electròniques dedicades al món dels nadons, que en moltes ocasions ofereixen també la possibilitat de participar en fòrums d'opinió sobre prenomes (així, algunes futures mares hi demanen, per exemple, parer sobre determinats noms o ajut per elegir-ne que responguin a determinades inquietuds).

Saber fins a quin punt aquestes noves eines poden ajudar a fixar els nous criteris d'imposició de noms resulta difícil, perquè la seva consulta pot respondre només a un esperit de curiositat, però de ben segur que caldrà tenir-los en compte de cara al futur. I aquesta és, sens dubte, una tasca pròpia dels sociòlegs.

BIBLIOGRAFIA

- DELUZAIN, H. Edward. *Baby names: Names and Behavior*, 1996.
<http://www.parenthoodweb.com/parent_cmfiles/pros?n=713> (5 de novembre de 2000)
- DUCHESNE, Louis. *Les prénoms. Des plus rares aux plus courants au Québec*. Saint Laurent: Trécaré, 1997.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Noms dels nadons*, 2000.
<<http://www.idescat.es/onomastica/noms.htm>>. (10 de gener de 2002)
- RODRÍGUEZ, Francesca. "Com et dius". *Avui Diumenge* [suplement de l'*AVUI*], 19 de juny de 1994. Pàg. 53-56.
- TURNER, Barbara Kay. *Baby names. A new generation*. New York: Berkley Books, 1998.